

Cmentarz Centralny w Szczecinie

ODWIEDŹ
NIEZWYKŁE
MIEJSCE

**Trakty
turystyczne**

Historia cmentarza

Uruchomiony w 1901 r. na powierzchni 64 hektarów cmentarz zaprojektowano według najlepszych wzorów ówczesnej sztuki parkowo-ogrodowej oraz projektów największych ówczesnych nekropoli europejskich, w Hamburgu i Wiedniu. Najstarsza część cmentarza powstała według zamysłu Wilhelma Meyera-Schwartau, wybitnego szczecińskiego urbanisty i architekta, autora wielu reprezentacyjnych obiektów w Szczecinie. Do roku 1918 zrealizowano kaplicę, bramę główną i budynek administracji a także kilka podstawowych osi widokowych. Pierwszy dyrektor cmentarza, Georg Hannig – ogrodnik i teoretyk sztuki cmentarnej – współtworzył kompozycje zieleni. Na przełomie lat 20. i 30. XX w. zbudowano modernistyczną kaplicę do obsługi nowej, zachodniej części rozbudowującej się nekropolii. Projektanci cmentarza kierowali się ideą przeniesienia pogrzebów z kościołów i miast do ogrodów. Realizowany cmentarz-ogród stał się miejscem, gdzie artyści popisywali się swoim kunsztem, tworząc piękne nagrobki i rzeźby. Stały tu awangardowe dzieła Bestelmeyera, van Dahla, Kusthardta, Lederera oraz słynna „Matka Ziemia” Ernsta Barlacha. Mistrzowie sztuki ogrodniczej z niezwykłym wyczuciem i znajomością walorów plastycznych drzew i krzewów zaprojektowali liczne enklawy leśne, parkowe i ogrodowe. Po II wojnie światowej w miejscu dawnego Stettiner Hauptfriedhof uruchomiono polski Cmentarz Centralny.

Trakt historyczny

Spacer po najstarszej części cmentarza – osie widokowe, obiekty architektury, pomniki, nagrobki. Od bramy głównej poprzez lapidarium (dawny gaj urnowy), kaplicę, cmentarz wojenny po kwatery kombatantów.

1. **Tablica główna**
2. **Nagrobki przy dwóch rondach.** Pomnik poległych podczas I wojny światowej żołnierzy niemieckiego 357 Pułku Piechoty zawiera inskrypcję z miejscami walk.
3. **Nagrobek Bernharda Stoewera** – szczecińskiego przemysłowca. Firmy związane z marką Stoewer produkowały maszyny do szycia, maszyny do pisania, rowery oraz samochody. Obok nagrobki rodzin Funk i Borchers z początku XX wieku.
4. **Monumentalny nagrobek rodziny Hentschel** w formie jońskiego portyku kolumnowego. Obok pomnik z czerwonego piaskowca, w głębi nagrobek rodziny Kaesemacher-Bauer w kształcie aediculi.
5. **Nagrobek rodziny Hindrischedt-Ziegler z pocz. XX w.** Obok groby: gwiazdy przedwojennego kina Stanisławy Engelówny, pionierów szkolnictwa artystycznego w powojennym Szczecinie – Czesławy i Wacława Piotrowskich oraz pisarza Ryszarda Liskowackiego.
6. **Lapidarium** zajmujące obszar dawnego gaju urnowego. Po rekonstrukcji w latach 2006–2007 obok zachowanych pomników ustawiono tu liczne nagrobki usunięte wcześniej ze swych miejsc.
7. **Nagrobek z popiersiami Hermanna Hakena i jego żony Johanny.** Hermann Haken, nadburmistrz Szczecina w latach 1877–1907, przeprowadził kompleksową przebudowę układu urbanistycznego miasta oraz przyczynił się do jego znacznego rozwoju.
8. **Lapidarium**

9. **Nagrobek rodziny Randolf** ze stelą przedstawiającą postać oracza – dzieło Kurta Schwerdtfegera ze Szczecińskiej Szkoły Rzemiosł Artystycznych (druga poł. lat 20. XX w.).
10. **Kwaterna Zasłużonych**, w której od końca lat 60. XX w. chowano artystów, naukowców oraz ludzi związanych z gospodarką i polityką.
11. **Dawna kwaterna grzebalna**. W 1911 r. z okazji wystawy sztuki cmentarnej urządzono tu cmentarz wzorcowy z wzorami nagrobków i obsadzeń.
12. **Nagrobek Wilhelma Meyera-Schwartau**, wybitnego szczecińskiego urbanisty i architekta, miejskiego radcy budowlanego, projektanta wielu reprezentacyjnych obiektów w Szczecinie, m.in. założenia urbanistyczno-architektonicznego obecnych Wałów Chrobrego, gmachu obecnego rektoratu Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego, gmachu obecnego I Liceum Ogólnokształcącego, budynku obecnego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego przy ul. Pułaskiego 10 i in. Nagrobek upamiętnia także żonę, dwóch synów i brata Meyera-Schwartau.
13. **Kaplica**, wzniesiona w latach 1900–1902 według projektu Meyera-Schwartau, powiększona w 1925 r. o dobudowane z tyłu krematorium.
14. **Grupa nagrobków po północnej stronie basenu**, m.in. rodziny von Dewitz – jednego z najstarszych rodów szlacheckich na Pomorzu, Hugo Lemckego – historyka i pomorzoznawcy, popiersie Georga Hanniga – współprojektanta i pierwszego dyrektora cmentarza.

15. **Cmentarz Wojenny** z odsłoniętym w 1967 r. pomnikiem Braterstwa Broni. Spoczywa tu ok. 3 tys. żołnierzy radzieckich i ponad 300 polskich, poległych podczas walk wiosną 1945 r.
16. **Pomnik „Tym, którzy nie powrócili z morza”**. Powstał w 1989 r. Dookoła pomnika umieszczono tabliczki z nazwiskami osób, które zabrało morze.
17. **Krzyż Katyński** – siedmiometrowy krzyż sfinansowany przez mieszkańców Szczecina, upamiętniający ponad 20 tys. Polaków, oficerów wojska i policji oraz urzędników, zamordowanych przez funkcjonariuszy NKWD z rozkazu najwyższych władz ZSRR.
18. **Grupa nagrobków przy alei Okólnej**, m.in. Hermanna Sarana – kartografa i wydawcy przewodników po Szczecinie, rodziny Meister – przemysłowców, rodziny cukiernika Bruno Franka, rodziny Kliehn.
19. **Pomnik Sybiraków** – upamiętniający Polaków, którzy zsyłani w latach 1768–1953 do tajgi, Sybiru, łagrów Północy i stepów Kazachstanu, nie powrócili na ziemię ojczystą.
20. **Nagrobki rodzin Papenbrock i Kissling** – powstały ok. 1910 r. Upamiętniają rodziny szczecińskich kupców. Nagrobek rodziny Kissling ma formę półkolistego portyku z napisem: „Działaj, dopóki trwa dzień, gdy nadejdzie, noc nikt nie jest w stanie działać”.
21. **Kwaterna Kombatantów** – powstała w latach 80. i 90. XX w. z inicjatywy Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych.

POMNIK
BRATEKWA BRONI

KAPLICA

LAPIDARIUM

BRAMA GŁÓWNA

POMNIK
SYBIKÓW

POMNIK
„TYM, KTÓRZY
NIE POWRÓCILI Z MORZA”

KRZYŻ
KATYŃSKI

- TRAKT HISTORYCZNY 21
- ŚCIEŻKA BOTANICZNA 33

Ścieżka botaniczna

Zwiedzanie najbardziej interesujących pod względem botanicznym miejsc najstarszej części cmentarza – ciekawe i rzadkie gatunki drzew o bogatej symbolice, które stanowią tło zabytkowych nagrobków, pomników i obiektów architektury.

1. Tablica główna

- 1. Cis pospolity** *Taxus baccata*. W Polsce chroniony od 1423 r. Święte drzewo Celtów, symbolizuje przejście przez bramę do zaświatów.
- 3. Bukszan wieczniezielony** *Buxus sempervirens*. Uprawiany od czasów starożytnych, oznacza nadzieję zbawienia i nieśmiertelność.
- 4. Platan klonolistny** *Platanus xhispanica 'Acerifolia'*. Dwieście trzynaście platanów przy Jasnych Błoniach w Szczecinie to największe skupisko drzew tego gatunku w Polsce.
- 5. Grab pospolity** *Carpinus betulus*. W symbolice drzew utożsamia opiekę. Węgiel drzewny z grabiny był niegdyś stosowany do wypalania żelaza.
- 6. Jodła Nikko** *Abies homolepis*. Pochodzi z gór na japońskich wyspach Honsiu i Sikoku.

- 7. Sosna himalajska** *Pinus wallichiana*. Jedna z najładniejszych sosen ozdobnych, pochodzi z Himalajów.
- 8. Ostrokrzew kolczasty** *Ilex aquifolium*. Symbol świąt Bożego Narodzenia w krajach anglosaskich, uprawiany od czasów starożytnych.
- 9. Buk pospolity** *Fagus sylvatica*. Na Pomorzu Zachodnim znajdują się kompleksy leśne oraz liczne parki wiejskie z różnymi odmianami buka.
- 10. Daglezja zielona (jedlica)** *Pseudotsuga menziesii*. Jej naturalne stanowiska znajdują się na zachodnim wybrzeżu Ameryki Północnej.
- 11. Lipa krymska** *Tilia 'Euchlora'*. Odznacza się efektownym kształtem – najwyższe gałęzie są wzniesione ku górze, dolne zwisają do ziemi.
- 12. Bluszcz pospolity** *Hedera helix*. Krzew pnący pod ścisłą ochroną, symbolizuje pamięć o zmarłych. Jego liczne okazy znajdują się w parkach i na starych cmentarzach.
- 13. Choina kanadyjska** *Tsuga canadensis*. Jej naturalne stanowiska znajdują się na wschodnim wybrzeżu Ameryki Północnej.
- 14. Sosna Wejmutka** *Pinus strobus*. Sosny te, niegdyś sadzone w parkach i lasach, zostały zdziesiątkowane przez chorobę.
- 15. Miłorząb dwuklapowy** *Ginkgo biloba*. Relikt ery mezozoicznej, jego naturalne stanowisko występuje w Chinach. Dojrzewa w ciągu trzech ludzkich pokoleń.

- 16. Dąb zimozielony** *Quercus xturneri 'Pseudoturneri'*. Niewysokie drzewo o zimozielonych liściach. Rzadko uprawiane w Polsce.
- 17. Chmielgrab europejski** *Ostrya carpinifolia*. Jego owocami są drobne orzeszki w owocostanach podobnych do szyszek chmielu.
- 18. Sosna Limba** *Pinus cembra*. Gatunek pod ścisłą ochroną, słodkie nasiona limby są jadalne.
- 19. Modrzew europejski** *Larix decidua*. Drzewo z miękkimi jasnozielonymi igłami, które jesienią efektywnie przebarwiają się na żółto i opadają.
- 20. Świerk serbski 'Pendula'** *Picea omorica 'Pendula'*. Jego naturalne stanowiska znajdują się na stromych wapiennych zboczach w Bośni i zachodniej Serbii.
- 21. Jałowiec pośredni (J. Pfitzera)** *Juniperus xmedia*. Ma nieliczne gałązki z igłami. Wiosną jego pączki kwiatowe pyłą.
- 22. Dąb szypułkowy f. stożkowata** *Quercus robur f. fastigiata*. Forma stożkowa dębu już od XIX w. sadzona była w miejscach reprezentacyjnych.
- 23. Jodła** *Abies xcephaloniana*. Mieszaniec jodły kaukaskiej i jodły greckiej.
- 24. Jodła jednobarwna (kalifornijska) odm. sina** *Abies concolor 'Glauca'*. Jej naturalne stanowiska występują w Górach Skalistych w Ameryce Północnej.

- 25. Jodła koreańska** *Abies koreana*. Uprawiana jest w wielu odmianach. Jej naturalne stanowiska znajdują się w górach Półwyspu Koreańskiego.
- 26. Świerk kłujący f. sina** *Picea pungens f. glauca*. Popularnie zwany świerkiem srebrnym. Pochodzi z Gór Skalistych w Ameryce Północnej.
- 27. Różanecznik katawbijski (fioletowy)** *Rhododendron catawbiense*. Nazwa gatunku pochodzi od nazwy szczepu Indian i rzeki Catawba w Ameryce Północnej.
- 28. Buk pospolity odm. zwisająca** *Fagus sylvatica 'Pendula'*. Drzewo z długimi, zwisającymi gałęziami, „płaczące” odmiany drzew wprowadzono na cmentarze od przełomu XVIII i XIX w.
- 29. Buk pospolity odm. 'Purpurea Tricolor'** *Fagus sylvatica 'Purpurea Tricolor' (Roseomarginata)*. Drzewo z purpurowymi, nieregularnie różowo obrzeżonymi liśćmi.
- 30. Świerk pospolity odm. nibywiciowa** *Picea abies 'Falcato-viminalis'*. Jego naturalne stanowiska znajdują się w środkowej i północnej Europie.
- 31. Cyprysik Lawsona** *Chamaecyparis lawsoniana*. Drzewo o stożkowatej koronie, pochodzące z Ameryki Północnej.
- 32. Dąb czerwony** *Quercus rubra*. Jego owoce dojrzewają dwa razy do roku. Pochodzi ze wschodnich rejonów Ameryki Północnej.
- 33. Złotokap pospolity** *Laburnum anagyroides*. Kwitnie w maju. Jego owocem jest płaski strąk. Pochodzi z gór południowej i środkowej Europy.

Cmentarz Centralny w Szczecinie to największa nekropolia w Polsce i trzecia w Europie. Zajmuje obecnie powierzchnię blisko 168 hektarów. Niezwykłych wrażeń estetycznych dostarcza najstarsza część, zaprojektowana przez Wilhelma Meyera-Schwartau, ze wspinałymi osiami widokowymi, alejkami o owalnych i półkolistych kształtach, kaplicą i bramą główną. Cmentarz jest jednym z najpiękniejszych parków w Szczecinie, w którym w przemyślany sposób posadzono kilkaset gatunków drzew i krzewów, w tym kilkadziesiąt rzadko spotykanych. Zapraszamy do spacerów jego traktami turystycznymi, zwracając szczególną uwagę na trakt historyczny i ścieżkę botaniczną.

Urząd Miasta Szczecin
Wydział Sportu i Turystyki

www.szczecin.eu